

πάσαι τὰς περιστάσεις ὑπεράνω τῶν χυδαίων προλήψεων. Ἀλλὰ τοσοῦτον ἀτελής εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὥστε μία τις δύναμις ἀναπτύσσεται σχεδὸν πάντοτε πρὸς ζημίαν τῆς ἄλλης. Λέγω δὲ σχεδὸν πάντοτε, διότι ἡ ἱστορία παρουσιάζει θαυμασίας ἐξαιρέσεις αἰτινες ἀποτελοῦσι τὴν δόξαν τῆς ἡμετέρας φύσεως. Ὁ Ὀσβάλδος δὲν ἀνήκει εἰς τὰς ἐξαιρέσεις ταύτας. Νεὶ μὲν ἀγαπᾷ, οὐχὶ ὅμως μετ' ἐπιμονῆς ἐνῶ ἡ Κόρινθος, εἰ καὶ ἐγένετο ἐνδοξος, εἰ καὶ ἀναπλέγεται ὑπὲρ τῆς δόξης, μένει γυνή. Ἡ ἀνάπτυξις ἄρα τοῦ νοῦ δὲν ἠλάττωσε τὴν φλόγα τῆς καρδίας αὐτῆς. Δὲν ἔλεγεν αὐτὴ ἄλλοτε « Ἡ ὑπαρξις δύο ἐν τῷ κόσμῳ καταπραῖνει πολλοὺς τρόμους! Αἱ κρίσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ, φαίνονται τότε ἦττον ἐπίφοβοι (1). » Πάσχει λοιπὸν ἀφεύκτως ὡς ἀγαπηθεῖσα ἀτελῶς. Ἡ ψυχρὰ καὶ αὐστηρὰ ἀλήθεια τραυματίζει αὐτὴν καιρίως. Λυπεῖται ἐνίοτε ὅτι ὑψώθη ὑπεράνω τῶν ἄλλων γυναικῶν, καὶ ὅτι δὲν δύναται πλέον νὰ εὐχαριστηθῇ διὰ τῶν πεζῶν κλίσεων αἰτινες ἀρκοῦσιν εἰς τὴν εὐτυχίαν αὐτῶν. Θὰ ἔλεγεν ἀδιστακτικῶς ὡς ὁ Μωϋσῆς συγχρόνου τινὸς ποιητοῦ « ἄφες με νὰ κοιμηθῶ τὸν ὕπνον τῆς γῆς » (2).

ΔΩΡΑ ΙΣΤΡΙΑΣ.

ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΩΣ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ.

Ἀπὸ Πειραιῶς εἰς Ῥώμην.

Ἡ ἀνωτέρω ἐπιγραφή δεικνύει λίαν πεπικτημένην ὁδόν. Πλεῖστα περιγραφὰ τῆς Ἰταλίας ἐδημοσιεύθησαν ἐν τοῖς περιοδικοῖς τῆς Ἑλλάδος συγγράμματιν ἀπὸ 15 ἡδὴ ἐτῶν. Διὰ τῆς παρούσης διατριβῆς εὐδόλως προτίθεμαι νὰ εὐρύνω τὸν κύκλον τῶν γνώσεων περὶ τῆς κλασικῆς ταύτης γῆς. Ρίπτω μόνον ἀπλῶς ἐπὶ τοῦ χάρτου τὰς πρώτας περὶ Ἰταλίας ἐντυπώσεις μου, καὶ εἰάν αὐταὶ ἔχωσιν ἀξίαν τινα, αὕτη εἶναι ὅτι ἐγράφησαν ἐν τῷ τόπῳ περὶ οὗ πραγματεύονται, ὑπ' αὐτὴν τὴν σκιάν τῶν μνημείων τὰ ὅποια περιγράφουσι.

Προτιθέμενος νὰ μεταβῶ εἰς Νεοβόρακον τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, ἀπεφάσισα νὰ διατρίψω ἡμέρας τινὰς εἰς Ἰταλίαν· διὸ, ἀναχωρήσας ἐκ Πειραιῶς τὴν 7 Σεπτεμβρίου 1863, ἀντὶ νὰ ἐξακολουθῆσω τὸν διάπλουν μέχρι Μασσαλίας, ἀπεβιβάσθην τὴν 9 εἰς Μεσσήνην, καὶ τὴν ἐπιούσαν περὶ τὴν μεσημβρίαν

εἰσηρχόμην εἰς τὸν κόλπον τῆς Νεαπόλεως ἐπὶ τοῦ Πανσιλύπου.

Ὁ οὐρανὸς ἦτο θυελλώδης καὶ σκοτεινὸς, καὶ ὕλως ἀκατάλληλος ὅπως θαυμάσωμεν τὴν τοσοῦτον φημιζομένην θέαν τοῦ κόλπου τῆς Νεαπόλεως καὶ τῶν ὠραίζουσῶν αὐτὸν νήσων. Ἡ Κάπρη καὶ ἡ Ἰσχία ἦσαν κεκαλυμμέναι ὑπὸ πυκνοῦ ὀμβροφόρου νέφους, τὸ δὲ ὄρος τῆς Καστελλαμάρε εἶχε λάθει ἀγρίαν μορφήν, καὶ αὐτὸς ὁ Βεσοῦβιος ζηλοτύπως ἐκρυπτεν ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς μας τὴν πυρίπνοον κορυφὴν του.

Μετὰ μίαν ὥραν διηρχόμεθα ἐνώπιον τοῦ Palazzo Reale καὶ τοῦ νεωρίου τῆς Νεαπόλεως, δύο μόνον περιέχοντος πολεμικὰ πλοῖα, καὶ προδάντες ἐβρίψαμεν τὴν ἄγκυραν εἰς τὸν λιμένα, καὶ ἀμέσως ἀπέβην εἰς τὴν ξηράν.

Οἱ λαζαρόνοι ἐξετίμησαν φαίνεται καὶ αὐτοὶ τὴν συνταγματικὴν τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ κυβέρνησιν· διότι ἀντὶ νὰ κυλίονται ἄεργοι εἰς τὰς ὁδοὺς, ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἐργασίαν, καὶ διὰ τοῦτο ὀλίγους ὀκνηροὺς εἶδον εἰς τὴν προκουμαίαν. Καὶ πάντες μὲν ἦταν Ῥωμαεῖς, φαιδροὶ καὶ ἠλιοκαεῖς, ἀλλὰ καὶ πάντες καὶ πᾶσαι εἶχον ἀφήσει, φαίνεται, τὰς ἐμβάδας αὐτῶν εἰς τῶν ὑποδηματοποιῶν τὰ ἐργαστήρια, διότι ἦσαν ἐν γένει ἀνυπόδητοι.

Αἱ ὁδοὶ τῆς Νεαπόλεως εἶναι στεναὶ καὶ, πλὴν ὀλιγίστων, ἄνευ πεζοδρομίων. Τὸ πλῆθος συνθλίβεται εἰς αὐτάς καὶ τὸ κακὸν αὐξάνει ἕνεκα τῶν ἀπειραρίθμων ὄχημάτων, τὰ ὅποια ὅμως εἶναι προσιτὰ καὶ εἰς τοῦ πτωχοτέρου τὸ βαλάντιον. Ἀντὶ 12 γρηνῶν, ἤτοι 60 λεπτῶν, δύναται νὰ μεταβῇ τις ἀπὸ τὸ ἐν ἄκρον εἰς τὸ ἄλλο τῆς πόλεως, καὶ σημειωτέον ὅτι αἱ ἀποστάσεις δὲν εἶναι μικραὶ. Αἱ οἰκίαι εἶναι μᾶλλον παλάτια (palazzi), κατοκούμενα συνήθως ἀπὸ 7 ἢ 8 οἰκογενείας. Εἰσέρχεται τις δι' ὑψηλῆς πύλης εἰς αὐλήν, πάντοτε ῥυπαρὰν καὶ ἀναβαίνει κλίμακας, ὧν ἡ καθαριότης εἶναι λίαν προβληματικὴ. Αἱ αἵθουσαι ὅμως καὶ τὰ δωμάτια εἶναι κομψῶς ἐξωγραφημένα, καὶ πολλὰ περιέχουσιν ἀρχαίας εἰκόνας πολλοῦ λόγου ἀξίας. Ἡ πόλις εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ ἀνωμάλου ἐδάφους, ὑψουμένου θαμμηδὸν ἐν εἰδει ἀμφιθεάτρου, καὶ τελευτᾷ εἰς κατάφυτον λόφον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κεῖται τὸ φρούριον St. Elmo, ὅπερ κατέστησαν ὀνομαστὸν οἱ τελευταῖοι δύο τῆς Νεαπόλεως βασιλεῖς, διὰ τὴν πληθὸν τῶν ἐν αὐτῷ φυλακισθέντων. Ἡ πλουσιωτέρα καὶ ἐμπορικωτέρα ὁδὸς τῆς πόλεως εἶναι ἡ Toledo, βρύθουσα κομψῶν ἐργαστηρίων καὶ πλήρης ζωῆς καὶ κινήσεως· ἡ ὠραιότερα ὅμως εἶναι ἡ ὁδὸς Chiaja ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἀπὸ τὴν ὁποίαν τὴν χωρίζει μόνον ὁ τερπνότατος περίπατος τῆς Villa Reale.

Τῶντι οὐδὲν ὠραιότερον τοῦ περιπάτου τούτου, τοῦ ὁποίου τὴν καλλονὴν ἐπαυξάνει ἡ μοναδικὴ αὐ-

(1) Lettres sur les écrits et le caractère de J. J. Rousseau Lettre VI.

(2) Ὁ Κ. Α. de Vigny ἠθέλησε νὰ ζωγραφίσῃ ἐν τῷ ποιήματι αὐτοῦ τὴν ἀπομόνωσιν τῆς μεγαλοφυΐας.

τοῦ θέσις. Φαντάσθητι ἐξαπλὴν δένδροστοιχίαν ὑψικόμων δένδρων, ἐκτεινομένην καθ' ὄλον τὸ μήκος τῆς ὁδοῦ Chiaja, πλήρη ἀνθέων καὶ χλόης καὶ περικλειομένην ὑπὸ κομφῶν κιγκλίδων. Καθ' ὠρισμένας διαστάσεις πλῆθος ἀγαλμάτων προέχουσιν ἐκ τοῦ φυλλώματος τῶν δένδρων, καὶ διάφοροι πίδακες ψυχροῦ ὕδατος συντείνουσιν εἰς τὴν καλλονὴν τοῦ ὄλου. Ἐκ τοῦ ἑτέρου μέρους τὰ ὕδατα τοῦ κόλπου συντρίβονται ἐπ' αὐτῆς τῆς πλευρᾶς τῆς villa, ἐνθα ἀνά πᾶσαν ἐσπέραν παιανίζει, ἐν μέσῳ ἀναριθμητῶν φώτων, ἡ μουσικὴ ἢ δὲ θάλασσα εἶναι κατάστικτος ἀπὸ τὰ πυρὰ τῶν ἀλιέων.

Διατρέχοντες τὴν ὁδὸν Chiaja φθάνομεν εἰς τὴν τοῦ Παυσιλύπου, τὸν ὀνομαστὸν περίπατον τῆς Νεαπόλεως. Καθ' ὅσον δὲ προχωροῦμεν ἡ ὁδὸς ὑψοῦται εἰς τὴν περὶ θάλασσαν πλευρὰν τοῦ λόφου, μέχρις οὗ φθάνῃ εἰς ὕψωμα, ὅθεν καταπτύεται τὸ μαγευτικὸν πανόραμα τοῦ κόλπου ὄλου, οὐτινος τὸ παράλιον εἶναι κεκαλυμμένον ἀπὸ πόλεις, χωρὶς καὶ ἀγροκήπια. Μόλις τελειώνει ἡ Νεάπολις καὶ ἀρχίζει τὸ Portici, ἔπειτα ἡ Torre del Greco, μετὰ ταῦτα ἡ Terra Annunziata καὶ τελευταῖον ἡ Castellamare. Ὑπεράνω δὲ ὄλων τούτων ὁ Βεσούβιος ὑψοῦ τὴν κορυφὴν, ὡσεὶ ἐπιβλέπων αὐτάς, καὶ ἀπορῶν διὰ τὴν ταχύτητα μεθ' ἧς ἐλησμόνησαν τὰ φοβερά τοῦ παρελθόντος μαθήματα. Ἰσχύοντι, ἐκτὸς τῆς Καστελαμάρε, ὅλαι αἱ λοιπαὶ πόλεις κατεστράφησαν ἀλλεπαλλήλως ὑπὸ τοῦ φοβεροῦ αὐτῶν γείτονος, ἡ μὲν Torre del Greco ἐννεάκις, ἡ δὲ Portici τοσοῦτω πλησίον κεῖται τῆς ἀτυχοῦς Ἡρακλείας (Herculanum), ὥστε ἀπορῶν εἶναι πῶς λησμανεῖ ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραὶ εἰσι.

Τὴν ἐπιούσαν ἐπισκέφθη τὸ μουσεῖον τῆς Νεαπόλεως, ἐκ τῶν πλουσιωτέρων τῆς Εὐρώπης, ἴσως οὐχὶ τόσον διὰ τὰς εἰκόνας τῶν μεγάλων ζωγράφων, ὅσον διὰ τὰς ἐν αὐτῷ πολυτίμους ἀρχαιοτήτας. Ἀλλὰ καὶ εἰκόνας πολυτίμους περιέχει, κυρίως εἰς τὴν αἶθουσαν *capri d' opera*, ἐνθα εὐρίσκονται ἀριστουργήματα τῶν μεγάλων ζωγράφων, καὶ πρὸ πάντων τὸ πρωτότυπον τῆς γνωστοτάτης εἰκόνης τοῦ Ραφαήλου, ἡ ἱερὰ οἰκογένεια (*la famiglia sacra*), ἧς ἀντίγραφα ἀπήντησα ἑκατοντάδας ἐν Ἰταλίᾳ, Γαλλίᾳ, Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀμερικῇ.

Καιρὸν δὲν εἶχον νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν πολυτίμον τοῦ Μουσείου Βιβλιοθήκην, διότι ἤμην ἀνυπόμονος νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν Πομπηίαν, τὴν νεκρόπολιν ταύτην, ἣτις ἀνέζησε μετὰ μακρὸν ὕπνον δεκαοκτῶ αἰώνων. Μιᾶς ὥρας ὁδοιπορία διὰ τοῦ σιδηροδρόμου σὲ φέρει εἰς τὴν πόλιν ταύτην. Προσλαβὼν λοιπὸν ὁδηγὸν καὶ ἀγοράσας διὰ δύο φράγκων τὸ προνόμιον νὰ διατρέψω ὥρας τινὰς μετὰ τῶν νεκρῶν, εἰσῆλθον εἰς

τὰς ὁδοὺς τῆς περιφήμου νεκροπόλεως διὰ τῆς λεγομένης πύλης τῆς θαλάσσης.

Ἡ θάλασσα σήμερον εἶναι πέντε τοῦλάχιστον μίλια μακρὰν τῆς Πομπηίας· φαίνεται ὅμως ὅτι ἄλλοτε ἐφθανε μέχρις αὐτῆς, διότι παρὰ τὴν ῥηθεῖσαν πύλην εὐρέθησαν σιδηροὶ κρίκοι χρήσιμοι εἰς τὰ ἀπόγαια τῶν πλοίων, καὶ ὄγκοι σιδηρῶν σταθμῶν καὶ ἄλλα σημεῖα δεικνύοντα ὅτι αὐτόθι ὑπῆρχε τὸ τελωνεῖον. Αἱ ὁδοὶ ἐκαθαρίσθησαν ἐπιμελῶς, εἶναι δὲ λιθόστρωτοι καὶ ὄχι εὐρεῖαι· ὑπάρχουσιν ὅμως πεζοδρόμια. Εἰς ὠρισμένας ἀποστάσεις εἶναι τεθειμένοι μεταξὺ τῆς ὁδοῦ ὀριζοντίως τρεῖς λίθοι ὀμαλῆς ἐπιφανείας, ὑψοῦμενοι τέσσαρας δακτύλους ὑπὲρ τὸ ἔδαφος, χρησιμεύοντες πρὸς τοὺς διαβάτας, ὅσάκις ἡ βροχὴ ἐπλήρου ὕδατος τὰς ὁδοὺς. Αἱ οἰκίαι ἄνευ ἐξαιρέσεως ἔχουσιν ἐν μὲν τῷ μέσῳ αὐλὴν, ἐν ἣ ἦτο κήπος καὶ κρήνη, ἐντὸς δὲ περιστύλιον ἐκ κίωνων ὅτε μὲν χρωματισμένων, ὅτε δὲ οὐχί. Τὰ πρὸς ὕπνον δωμάτια ἦσαν μικρά· ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς πολλὰ ἐξ αὐτῶν διετηρήθησαν αἱ ἐπὶ τῶν τοίχων ζωγραφίαι, ἐσυμπέρανον τὴν χρῆσιν ἐκάστου. Οὕτω εἰς μὲν τὸ καλωπιστήριον τῆς κυρίας φαίνονται Ἑρώτες καὶ Ἀφροδίται, εἰς δὲ τὸ ἐστιατώριον ἰχθύες καὶ πτηνά. Εἰς τὴν αὐλὴν ἢ τὸν κήπον ἐκάστης οἰκίας, ἐντὸς κοιλώματος τοῦ τοίχου ἢ σκευῆς, ἦσαν ἀείποτε τεθειμένοι οἱ ἐφέστιοι θεοί. Αἱ οἰκίαι τῶν εὐπόρων εἶχον θύραν χωριστὴν, δι' ἧς εἰσῆρχοντο οἱ ὑπρέται. Ἐν γένει δὲ καὶ ἡ μεγαλητέρα τῆς Πομπηίας ἰδιωτικὴ οἰκία, οὐδόλωσ δύναιτο νὰ συγκριθῇ κατὰ τὸ μέγεθος μετὰ τὰς νεωτέρας. Τὰ δημόσια λουτρά διατηροῦνται κάλλιστα, καὶ ἡ ἐσωτερικὴ διαίρεσις τῶν ἀποδεικνύει ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ἐτίμων ἀδιαζόντως τὴν καθαριότητα. Οἱ ναοὶ ἦσαν εὐρύχωροι, ἕκαστος ἱερεὺς εἶχε δωμάτιον χωριστὸν νὰ ἐνδύεται, καὶ ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας ὑπῆρχε κρήνη ὕδατος ἐν ἣ ἐνίπτοντο οἱ ἱερεῖς. Τοῦ Forum σώζονται ὅλοι οἱ κίονες, καὶ πλησίον αὐτοῦ εἶναι τὸ θέατρον, οὐτινος σώζονται ἐπίσης ἡ σκηνὴ καὶ αἱ κατώτεραι βαθμίδες, ἀλλ' εἶναι πολὺ μικρὸν, συγκρινόμενον πρὸς τὸ τοῦ Ἡρόδου τοῦ Ἀττικοῦ. Οἱ τάφοι διατηροῦνται κάλλιστα καὶ πλησίον αὐτῶν εὐρίσκεται ὁ περίφημος οἶκος τοῦ Διομήδους, ὁ μέγιστος τῶν ἰδιωτικῶν οἴκων τῆς Πομπηίας. Τὰ ὑπόγαια αὐτοῦ διατηροῦνται ἀκέραια, καὶ εἰς αὐτὰ εἶχε καταρῦγει ἡ πολυμελὴς οἰκογένειά του, ὅτε συνέβη ἡ τρομερὰ ἐκρηξις. Ἰχνη προφανῆ τῆς ἐκεῖ καταφυγῆς τῶν φαίνονται εἰσέτι ἐπὶ τοῦ τοίχου. Ἀλλαχοῦ σκελετοὶ ἀνδρῶς καὶ γυναικὸς ἀνεκαλύφθησαν ἀκέραιοι. Ἡ γυνὴ εἶχεν εἰς χεῖρας μικρὸν σάκκον περιέχοντα ἐργαλεῖα πρὸς ῥαφήν, καὶ ἠτοιμάζετο φαίνεται νὰ φύγῃ, ὅτε καταλήφθη ὑπὸ τοῦ πυρίνου χειμαρῶος. Ὁ δὲ ἀνὴρ ἔκειτο πρηνῆς πλη-

εἶον αὐτῆς. Αἱ ἀνσκαφαὶ προβαίνουνσι δραστηρίως, ὅλον δὲ τὸ ἐκχωσθὲν μέρος, μόλις ἀποτελεῖ τὸ τέταρτον τῆς κεχωσμένης πόλεως.

Ἐκ Πομπηίας μετέβην εἰς Καστελλαμάρε ἐφ' ἁμάξης καὶ ὄχι διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, ὅπως παρατηρήσω ἐν ἀνέσει τὰ ἐνδότερα καὶ τὸν βαθμὸν τῆς καλλιεργείας. Ὡραῖοι κῆποι ἐξετείνοντο ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ καὶ μυριάδες μαύρων σταφυλῶν κρεμαμένων ἀπὸ ὑψηλὰ κλήματα ἐπερίμενον τὴν ὥραν τοῦ τρυγετοῦ. Τὰ πάντα δὲ προεμήνουσαν μεγάλην ἀφθονίαν, καὶ ἡ φαιδρότης τῶν χωρικῶν ἐμαρτύρει ὅτι ἦσαν εὐτυχεῖς καὶ εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὰ δαψιλῆ τῆς φύσεως δῶρα. Μετὰ μίαν ὥραν ἐπέστρεψα εἰς Νεάπολιν ὅπως ἐτοιμασθῶ εἰς ἀναχώρησιν, πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς Ρώμης, τῆς αἰωνίας πόλεως, τῆς ἑδρας τοῦ Καθολικισμοῦ, τῆς Μέκκας ταύτης πρὸς τὴν ὁποίαν 140,000,000 ἀνθρώπων ἀποβλέπουσι χάριν ψυχικῆς σωτηρίας. Ναὶ μὲν ἐπισκέφθη καὶ τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Ἀμερικὴν, ἀλλὰ τὸ ὄνειρόν μου ἦτο ἡ Ρώμη, καὶ τὸ ὄνειρον τοῦτο ἐπλησίαζε νὰ πληρωθῆ.

Τὴν ἐπαύριον λοιπὸν περὶ τὴν 9 τῆς πρωίας ἀνεχώρησα εἰς Ρώμην διὰ τοῦ σιδηροδρόμου.

Τὴν αὐτὴν εὐχάριστον ἰδέαν περὶ τῆς καλῆς καταστάσεως τῆς καλλιεργείας διατηρεῖ τις προβαίνων πρὸς βορρᾶν τῆς Νεαπόλεως. Ἡ γῆ εἶναι γονιμωτάτη, τὸ ὕδωρ ἀφθονον καὶ ὁ τρόπος τῆς καλλιεργείας ἐξαιρετος. Ἡ ἀτμάμαξά, διασχίζουσα ἀδιακόπως κήπους, σὲ φέρει μετὰ μίαν ὥραν εἰς Caserta.

Ἡ Caserta εἶναι αἱ Βερσαλῖαι τῆς Νεαπόλεως. Μεγαλοπρεπέστατον παλάτιον ἐγείρεται μεταξὺ πλατείας περικυκλουμένης ὑπὸ δένδρστοιχιῶν, ἀνθέων καὶ κατασκίων περιπάτων. Εἶναι ἀδύνατον νὰ φαντασθῆ τις τερπνοτέρην φύσιν. Τὸ παλάτιον τοῦτο, πλήρες πολυτίμων εἰκόνων καὶ κειμηλίων, ἦτο ἡ προσφιλεῖς κατοικίᾳ τοῦ πατρὸς Φραγκίσκου τοῦ Β', καὶ ἐν αὐτῷ κατέλυσε τὸν βίον ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος, ὅστις ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἴλκυσε πρὸς ἑαυτὸν τὰ βλέμματα τῆς Εὐρώπης. Οὐδόλως ἐπιθυμῶν νὰ δεικνύεται εἰς τοὺς ὑπηκόους του, σπανιώτατα κατώκει τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς πρωτεύουσῆς του παλάτιον, ἀλλ' ἐγκλεισμένος ἐν Caserta, ἐδημοσίευσεν τὰ φοβερά ἐκεῖνα δικτάγματα κατὰ τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας τοῦ πολίτου, τὰ ὅποια τοσοῦτον κρότον ἐποίησαν ἐν Εὐρώπῃ.

Μετὰ τὴν Caserta ἐσταθμεύσαμεν εἰς τρεῖς ἢ τέσσαρα χωρία, προβαίνοντες ἀδιακόπως πρὸς τὰ σύνορα τῆς Παπικῆς ἐπικρατείας. Ὁ σιδηροδρόμος διέρχεται διὰ καταφύτων λόφων, ὑπεράνω τῶν ὁποίων ἐγείρεται τὸ Monte Casino. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς δὲ τούτου καὶ ὡσεὶ κρεμάμενον ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς μας εἶν' ἐκτισμένον μεγαλοπρεπέστατον μοναστήριον τῶν

Βενεδικτίνων, θεμελιωθὲν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀγίου Βενεδίκτου.

Ὅτε ἐφθιάσαμεν εἰς τὰ σύνορα, τὰ διαβατήριά μας ἐξητάσθησαν ἐπιμελῶς καὶ μετ' ὀλίγον αἱ ἁμαξὶ ἐσταμάτησαν ὑπ' ἀλληλῶς τις ἐσύναζεν ὅλα τὰ διαβατήρια, εἰπὼν ὅτι ἤθελον ἀποδοθῆ πρὸς ἡμᾶς εἰς τὸν προσεχῆ σταθμὸν, εἰς τὸν ὁποῖον ἐφθιάσαμεν τῶντι μετ' ὀλίγα λεπτά. Ἐπὶ τινος θύρας ἐστιλβεν οἰκόσημον ἔχον ἐζωγραφημένας ὑπὸ τὴν γνωστὴν παπικὴν μήτρην δύο ὑπερμεγέθεις κλεῖς, σημεῖον ἀλάθηστον ὅτι εὐρισκόμεθα ἤδη ἐπὶ τῶν χωρῶν τῆς Αὐτοῦ Ἀγιότητος τοῦ Πάπα Πίου τοῦ Θ'.

Μετὰ τὴν τελωνικὴν ἐπίσκεψιν ἐπανελάβομεν τὸ ταξείδιον, καὶ μετὰ τρεῖς ὥρας, ἤτοι τὴν 7 τὸ ἑσπέρας ἐφθιάσαμεν εἰς Ρώμην, ἥτις γίνεται καταφανὴς ἐκ τῶν ἀπειραριθμῶν τόξων ἀρχαίου ὕδραγωγείου, καὶ κατέλυσα εἰς τὸ ἀναπαυτικώτατον ξενοδοχεῖον τῆς Ἀγγλίας.

Τὴν ἐπιούσαν ἀνέβην ἀπὸ πρωίας εἰς τὴν πρώτην ἁμαξάν τὴν ὁποίαν ἀπῆντησα, καὶ διευθύνθη εἰς τὸν Ἅγιον Πέτρον, διελθὼν διὰ διαφόρων ὁδῶν στενῶν καὶ ἀνευ πεζοδρομίων. Ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ ὑψοῦνται μεγάλα παλάτια μὲ μεγαλοπρεπεῖς εἰσόδους, φέροντα ἐπὶ τοῦ μετώπου των ἐζωγραφημένα οἰκόσημα. Τὰ παράθυρα τοῦ πρώτου πατώματος πρὸς πῆν ὁδὸν ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν οἰκιῶν, ἡσφαλίζοντο ὑπὸ χονδρῶν σιδηρῶν κίγκλιδων.

Μετὰ δέκα λεπτά ἐφθασα εἰς ἀνοικτὸν μέρος, καὶ τερπνὸν θέαμα προσέβαλε τοὺς ὀφθαλμούς μου. Ἐνώπιόν μου ὁ γεραιὸς Τίβερις ἐκύλιε τὰ βορβορώδη του ὕδατα, εἰς δὲ τὴν ἀπέναντι ὄχθη ὑψοῦτο τὸ μέγα τοῦ Ἀδριανοῦ μυσώλιον, ὀνομαζόμενον σήμερον φρούριον τοῦ ἀγίου Ἀγγέλου (St. Angelo) (1) πληθὸς Γάλλων στρατιωτῶν ἐκάθητο παρὰ τὴν πύλην τοῦ φρουρίου, καὶ ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς των ἐκυμάτιζεν ὑπερηφάνως ἡ Γαλλικὴ τρίχροος σημαία.

Τὸ φρούριον πλησιάζει τις διερχόμενος διὰ τῆς ὀμωνύμου γέφυρας τοῦ ἀγ. Ἀγγέλου, ἧς ἡ κατασκευὴ χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 136 ἔτους μ. Χ. Εἶναι δὲ ἀναμφισβότως ἡ ὡραιότερα γέφυρα τῆς Ρώμης, ὡραϊζομένη πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπὸ δέκα ἀγαλμάτων, τεθέντων κατὰ τὸν 17 αἰῶνα, καὶ παριστανόντων δέκα ἀγγέλους, φέροντας τὰ ἐργαλεῖα τῶν παθῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Διελθὼν μίαν ἢ δύο ἔτι ὁδοὺς, εὐρέθη αἶφνης ἐνώπιον ἀπεράντου πλατείας, εἰς τὸ ἄκρον τῆς ὁποίας ὑψοῦτο μεγαλοπρεπῶς ὁ ναὸς τοῦ ἀγίου Πέτρου. Ἡ ἀλλαγὴ εἶναι τόσον μεγάλη καὶ τόσον ἀπροσδόκητος, ὥστε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς θεᾶς ταύτης εἶναι ἔτι εὐχρεστότερον. Ἐκατέρωθεν τοῦ ναοῦ

(1) Ἐχον ἐπὶ τῆς κορυφῆς καλοσσημιανὸν χάλκινον ἀγαλμα τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ.

ἐγαίρεται τὸ μεγαλοπρεπέστατον περιστύλιον ἑλλειπτικοῦ σχήματος, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς πλατείας ὁ αἰγύπτιος ἐκ γρανίτου ὀβελίσκος καὶ αἱ ἑκατέρωθεν δύο χάλκινοι κρῆναι συμπληροῦσι τὴν ἀπαράμιλλον ὠραιότητα τοῦ πρὸ τῶν ἀφθαλμῶν σου θεάματος. Ἀλλ' ἄς προχωρήσωμεν ἐν τάξει.

Ἡ πλατεία τοῦ ἁγίου Πέτρου ἔχει μῆκος 407᾽ ποδῶν, καὶ διαίρεται εἰς τρία μέρη, ὧν τὸ πρῶτον ὀνομάζεται πλατεία Rusticucci. Μετὰ ταύτην εἰσερχόμεθα εἰς τὴν θαυμαστὴν πλατεῖαν ἑλλειπτικοῦ σχήματος, καλλωπισμένην ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Βονίνου, ἥτις θεωρεῖται ὡς τὸ ἀριστούργημα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῆς νεωτέρας Ρώμης. Ἡ πλατεία περιτριγυρίζεται ὑπὸ κολοσσιαίου περιστυλίου Δωρικοῦ ρυθμοῦ, συγκειμένου ἐκ τεσσάρων σειρῶν κίωνων ἑκατέρωθεν, σχηματιζόντων τρεῖς διαδρόμους, ὧν ὁ ἐν τῷ μέσῳ δύναται νὰ περιλάβῃ δύο ἀμάξας διερχομένας κατὰ μέτωπον. Ὁ ἀριθμὸς τῶν κίωνων εἶναι 284 καὶ τὸ ὕψος ἑκάστου 64 ποδῶν· τὸ ὅλον καλύπτεται ὑπὸ κομφοῦ δώματος, ἐπιστεφομένου ἑκατέρωθεν ὑπὸ 96 ἀγαλμάτων, παριστανόντων ἁγίους καὶ ἐχόντων 41 $\frac{1}{3}$ ποδῶν ὕψος ἑκάστων. Τέλος ἡ τρίτη πλατεία, ἐνουμένη μετὰ τῆς δευτέρας ταύτης διὰ κομφῆς πτέρυγος, καὶ καλλωπισμένης ὡσαύτως ὑπὸ 44 ἀγαλμάτων ἁγίων, χρησιμεύει ὡς atrium εἰς τὴν ἐκκλησίαν μεθ' ἧς ἐνώνεται ἐπὶ τέλους.

Ὁ ὀβελίσκος ὑποτίθεται ὅτι ἐλήφθη ἐκ τῆς Ἡλιουπόλεως, ἐνθα εἶχεν ἐγερθῆ ὑπὸ τοῦ Φερῶν, υἱοῦ τοῦ Σεσώστριος· ἀλλ' ἡ παντελής ἑλλειψις ἰερογλυφικῶν γενναῖα δισταγμοὺς περὶ τῆς γνησιότητός του. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐκομίσθη εἰς Ρώμην ὑπὸ τοῦ Καλιγούλα. Καὶ μόνος μὲν ἔχει ὕψος 72, μετὰ τοῦ σταυροῦ δὲ καὶ τοῦ στηλοβάτου, 426 ποδῶν ἀνηγέρθη δὲ τὸ 1586 ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Φοντάνα ἐπὶ τοῦ Πάπα Σίξτου τοῦ Ε'.

Βαίνομεν ἤδη πρὸς τὸν ἅγιον Πέτρον καὶ ἔσον προχωροῦμεν, τόσον τὸ κολοσσιαῖον τοῦ οἰκοδομήματος γίνεται καταφανέστερον. Ἀναβαίνομεν τὴν κλίμακα, στολιζομένην ἑκατέρωθεν ὑπὸ δύο ὑπερμεγέθων ἀγαλμάτων τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου, καὶ φθάνομεν εἰς τὸ περίφημον ἀέτωμα τοῦ μετώπου, στηριζόμενον ὑπὸ ὀκτῶ τετραπλῶν στύλων, κορινθιακοῦ ρυθμοῦ, ὧν ἕκαστος ἔχει 88 μὲν ποδῶν ὕψος, 8 δὲ ποδῶν καὶ 5 δακτύλων διάμετρον. Τὸ ἀέτωμα στολιζέται ὑπὸ 43 κολοσσιαίων ἀγαλμάτων, 17 ποδῶν ὕψους, παριστανόντων τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν μετὰ τῶν 12 ἀποστόλων, καὶ ὅπως δώσω ἰδέαν τινὰ τοῦ ὅλου, ἀρκεῖ νὰ εἶπω ὅτι ἔχει 370 ποδῶν μῆκος καὶ 149 ὕψος. Τέλος ἐγείραντες τὸ παραπέτασμα τῆς θύρας εἰσῆλθομεν εἰς τὸν ναόν·

ὦ! πόση συγκίνησις καταλαμβάνει τὸν κατὰ πρῶτον εἰσερχόμενον εἰς τὸ ἀμίμητον τοῦτο μνημεῖον τοῦ χριστιανισμοῦ! Εἶναι ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ τις ὠραιότερον, ὑψηλότερον, μεγαλοπρεπέστερον θέαμα. Ὁ ναὸς πλανᾶται ἀόριστος μεταξὺ τῶν μεγάλων αὐτοῦ διαστάσεων, καὶ ὅτε θαυμάσας περίξ τὸν ναόν, στρέψῃς τὸ βλέμμα πρὸς τοὺς ἐκκλησιαζομένους, νομίζεις ὅτι βλέπεις μύρμηκας· Χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ μάρμαρον καὶ γρανίτην καὶ μωσαϊκὸν καὶ μαλαχίτην ἀπαντᾷς ἀνὰ πᾶν βῆμα, καὶ αἱ ἰδίαί συγκέονται ἐκ τῶν μυρίων ἀντικειμένων τὰ ὅποια γοητεύουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς σου, ἀδυνατοῦντας νὰ προσηλωθῶσιν εἰς ἓν μόνον, ὅπως θαυμάσωσιν αὐτὸ ἐν ἀνάσει. Ὁ ναὸς ἔχει σχῆμα λατινικοῦ σταυροῦ, μῆκος 57᾽, πλάτος 417 καὶ ὕψος 426 ποδῶν. Ἡ πρὸς κατασκευὴν δαπάνη ὑπῆρξε μυθώδης καὶ σχεδὸν ἄγνωστος· διότι μόνον μέχρι τοῦ 1693 ἔτους ὑπελογίσθη ὅτι εἶχον δαπανηθῆ 250,450,000 φράγκων!

Οὐδὲνως προτίθεμαι νὰ περιγράψω ἐν λεπτομερείᾳ τὰ ἐντὸς τοῦ ναοῦ. Περί τούτου ἀπαιτεῖται ἰδιαιτέρα μελέτη, διότι ἀδιακόπως ἀπαντᾷς μίαν χρονολογίαν, ἐμφαίνουσιν ὀλόκληρον ἱστορίαν. Ἀρκοῦμαι μόνον νὰ εἶπω ὅτι ἐπὶ τῆς νῦν τοποθεσίας τοῦ ἁγίου Πέτρου, ἦσαν ἄλλοτε οἱ κῆποι καὶ τὸ ἀμφιθέατρον τοῦ Νέρωνος, ἐνθα ὁ τύραννος οὗτος ἐνήργησε τὴν ὑπὲρ τοῦ Τακίτου μνημονευομένην μεγάλην σφαγὴν τῶν χριστιανῶν. Τὰ σώματά των ἐτάφησαν ὑπὸ τῶν πιστῶν ἐντὸς πλησιοχώρου σπηλαίου, ὅπου ἀπετέθη μετὰ τινὰ χρόνον καὶ τὸ τοῦ ἁγίου Πέτρου, ὑποστάντος καὶ αὐτοῦ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον εἰς τὸ αὐτὸ μέρος. Τὸ 326 μ. Χ. Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας ἀνήγειρεν εἰς αὐτὴν τὴν θέσιν ναὸν εἰς τιμὴν τοῦ ἁγίου τούτου, ὅστις διατηρεῖτο ὡς εἶχε μέχρι τοῦ Η' αἰῶνος.

Ὁ ναὸς οὗτος, ἂν καὶ ἐπισκευάσθη πολλάκις, ἦτο ὅμως ἐτοιμόρροπος ἐπὶ τοῦ Πάπα Νικολάου περὶ τὸ 1450 ἔτος· ἐκτοτε χρονολογεῖται ἡ δραστηριότης μεθ' ἧς οἱ Πάπαι ἐπεδίωξαν τὴν τελειοποίησιν τοῦ μεγάλου ἔργου. Ἐκ τούτων ἀναφέρω ἰδίως τὸν Παῦλον Γ', ὅστις ἀνέθετο τὴν οἰκοδομήν τοῦ ὑπερμεγέθους θόλου εἰς τὸν Μιχαὴλ Ἄγγελον, εἰς ὃν ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος ἡ διάταξις τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος. Ὁ θόλος οὗτος ἔχει διάμετρον 130 καὶ ὕψος 166 ποδῶν, στηρίζεται δὲ ἐπὶ τεσσάρων ὀγκωδεστάτων στύλων 206 ποδῶν ὕψους, καὶ περιστοιχίζεται ὑπὸ 32 κομψοτάτων κορινθιακῶν κίωνων, σχηματιζόντων 16 θυρίδας.

Ἀλλὰ βλέπω ὅτι παρασύρομαι εἰς λεπτομερείας· τελειῶνω δὲ τὰς παρατηρήσεις μου ἐπὶ τοῦ ἀμιμήτου τούτου ναοῦ, προσθέτων ἐν συνόψει ὅτι ἔχει 748 στύλους, 389 ἀγάλματα καὶ 44 θυσιαστήρια,

ἐνώπιον τῶν ὁποίων καίουσιν ἀενάως 124 λυχναί· μεταβῶμεν δὲ καὶ εἰς τὸ Βατικανόν.

Καταβαίνων τὸ ἀριστερὸν κυκλοτερές περιστύλιον τοῦ ἀγίου Πέτρου εὐρίσκεισαι πρὶν ἢ φθάσῃς εἰς τὸ ἄκρον ἐνώπιον πύλης, φυλακτομένης ὑπὸ στρατιωτῶν, παραδόξως ἐνδεδυμένων. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φέρουσιν ὀρειχαλκίνοις περικεφαλαίαις, ἀποληγούσας εἰς αἰχμὴν, ὡς αἱ τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων, τὰ ἐνδύματά των συνίστανται ἀπὸ κιτρίνου καὶ μαύρας ταινίας ἐξ ἐριούχου, καὶ ἀντὶ πυροβόλων φέρουσι ὄρατα καὶ λόγχαι. Οὗτοί εἰσιν οἱ ἔλβετοι τοῦ Πάπα, ἡ δὲ πύλη εἶναι ἡ εἴσοδος εἰς τὸ παλάτιον τοῦ Βατικανοῦ.

Διὰ νὰ λάβῃ τις ἰδέαν τινὰ τοῦ ἀπεράντου τούτου κτιρίου, τὸ ὅποιον ἐκτίζετο ἢ μᾶλλον ἐγεγεθῆναιτο ἀλληλοδιαδόχως ὑπὸ τῶν Παπῶν ἐπὶ 600 ἔτη, ἀρκούμαι νὰ εἶπω ὅτι περιέχει, κατὰ τὴν κοινὴν παράδοσιν, ἑνδεκά χιλιάδας δωμάτια, ἂν καὶ ὁ ἀριθμὸς οὗτος μοι φαίνεται ὑπερβολικός. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἔχει 208 κλίμακας, εἴκοσιν αὐλάς, ἐν ἀπεράντων μουσείων, μεγαλοπρεπῆ βιβλιοθήκην, ἀχνεῖς διαδρόμους καὶ περικυκλοῦται ὑπὸ ὠραιστάτων κήπων.

Ἀνὰ πᾶσιν δευτέραν εἶναι ἀνοικτὰ εἰς τὸ δημόσιον τὸ Μουσεῖον τοῦ Βατικανοῦ, αἱ αἰθούσαι τοῦ Βατραχίου καὶ τὸ ἐνομαστὸν παρεκκλήσιον Σιξτίνον· τὰς δ' ἐπιλοίπους τῆς ἐβδομάδος ἡμέρας εἶναι ἀνοικτὴ ἢ περίφημος πινακοθήκη.

Ἀναμφισβότως τὸ Μουσεῖον τοῦτο εἶναι τὸ πλουσιώτερον τοῦ κόσμου, διὰ τε τὴν πληθὺν καὶ διὰ τὸ κάλλος τῶν ἐν αὐτῇ κειμηλίων τῆς ἀρχαίας καὶ νεωτέρας τέχνης. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ Βρετανικὸν Μουσεῖον καὶ τὸ τοῦ Λούβρου εἰσὶ πεπλουτισμένα διὰ τῶν Ἀσσυριακῶν μαρμάρων, τὰ ὅποια ἐλλείπουσιν ἐντελῶς ἀπὸ τὸ Βατικανόν· ἀλλὰ δι' ἑλληνικὰ καὶ Ῥωμαϊκὰ μάρμαρα, τὸ Βατικανόν εἶναι τὸ πρῶτιστον τοῦ κόσμου.

Εἰσελθόντες διὰ τῆς πύλης εἰς εὐρύχωρον αὐλὴν τετράγωνον, εἶδομεν ἐξ ἀριστερῶν τὴν εἴσοδον τοῦ Μουσείου, πρὸς τὰ δεξιὰ δὲ κλίμαξ φέρει εἰς τὸ δευτέρον πάτωμα, ὅπου κατοικεῖ ἡ αὐτοῦ Ἀγιότης Πίος ὁ Θ', ἄνω δὲ αὐτοῦ, εἰς τὸ τρίτον, κατοικεῖ ὁ καρδινάλιος Ἀντωνέλλης.

Ἀναβάντες δύο κλίμακας εὐρέθημεν εἰς τὴν εἴσοδον ἀπεράντου στοᾶς, κεκοσμημένης ἑκατέρωθεν ὑπὸ θαυμασίων ἀγαλμάτων. Ἡ στοὰ αὕτη ὀνομάζεται νία πέρουζ (braccio nuovo), ἔχει μῆκος 210 ποδῶν, πλάτος 24 καὶ διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς ἐδαπανήθησαν δύο καὶ ἡμισυ ἑκατομμύρια φράγκων. Περιέχει δὲ πρὸς ταῖς ἄλλοις ἱκανὰ ἑλληνικὰ ἀγάλματα τοῦ Φειδίου καὶ Πραξιτέλους καὶ ἄλλων τεχνιτῶν· ἐπὶ τινῶν ἐξ αὐτῶν ἀνέγνωμεν μετὰ πλείστης εὐχαριστήσεως τὰς λέξεις ΜΥΡΟΝ ΕΠΟΙΗΣΕ.

Μεταξὺ ἄλλων παρετήρησα καὶ Καρυάτιδα ἐκ τοῦ ἐν Ἀθήναις ναοῦ τῆς Πανδρόσου, καὶ Σιληνὸν ἀνά χειρὸς ἔχοντα τὸν νέον Βάκχον. Παρ' αὐτοῖς ἀρχαῖον μωσαϊκόν, παριστᾷ τὸν Ὀδυσσεῖα δεδεμένον εἰς τὸν ἰστὸν τοῦ πλοίου του. Τὸ παρακαίμενον ἄγαλμα τῆς Κοσμιότητος θεωρεῖται ὡς ἐν τῶν ὠραιτέρων τῆς συλλογῆς, καὶ εἶναι ἀριστούργημα χάριτος καὶ ἀπλότητος, ἰδίως ὁ καλύπτων τὸ πρόσωπόν της πέπλος, ὅστις εἶναι φυσικώτατος. Ἐκεῖ εὐρίσκειται καὶ ὁ Πολυδεύκης, καὶ ὁ Τίτος, καὶ ὁ Κόμμοδος, υἱὸς τοῦ Μάρκου Ἀυρηλίου, καὶ ὁ Κλαύδιος.

Ἄλλ' ἡ προσοχὴ τοῦ θεατοῦ συγκεντροῦται εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἐπὶ κολοσσαίου ἀγάλματος, παριστῶντος τὸν Νεῖλον, κατακεκλιμένον μετὰ τῶν δεκαεξ αὐτοῦ τέκνων, ἐμφαινόντων ἀλληγορικῶς τὰς δεκαεξ αὐτοῦ διακλαδώσεις. Ἡ φυσιογνωμία του εἶναι εὐθυμος, ὁ πώγων κρέμαται ἐπὶ τοῦ στήθους του καὶ τὴν κεφαλὴν στεφανοῦσι στάχυες καὶ νόμφαι. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ὕδατος περιέχει ποτάμια ἀντικείμενα, ἦτοι πάλιν μεταξὺ κροκοδείλου καὶ ἵπποποτάμου, καὶ πλοιάρια πλήρη πυγμαίων, τῶν ὁποίων ὁ Πλίσιος ἐπαινεῖ τὴν ἀνδρίαν, ὅσάκις μάχωνται μετὰ θηρία τοῦ Νεῖλου. Ἡ ὠραία τοῦ ἀγάλματος ἐργασία ἐμφαίνει ὅτι εἶναι ἔργον τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀδριανοῦ.

Παρατρέχω τὰ μικροτέρου λόγου ἄξια ἀγάλματα ὡς καὶ τὴν περιγραφὴν τῶν μαρμαρίνων λουτρῶν, ἐν οἷς ἐλούοντο οἱ Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες. Διάφορα ἀγάλματα τῆς Ἰσίδος, τῆς Ἀρτέμιδος, τῆς Ἀθηνᾶς, τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος εὐρίσκονται εἰς τὴν στοάν. Τοῦ πρώτου εὐρίσκειται προτομή, ἔργον τοῦ Φειδίου· ἑτέρα Καρυάτις ἐκ Πενταλικῆς μαρμάρου ἐλκύει ὅλην τὴν προσοχὴν. Μετὰ τὸ ἄγαλμα τοῦ Τραϊανοῦ ὑπάρχει ὠραία Ἀρτεμις ἀτενίζουσα γλυκύτατα τὸν Ἐνδυμίωνα. Καὶ ἐνταῦθα, μετὰ ὠραίαν προτομὴν τοῦ Εὐριπίδου, φθάνομεν ἐνώπιον θαυμασίου ἀγάλματος, παριστῶντος τὸν δαιμόνιον Δημοσθένην, ἀπαγγέλλοντα λόγον. Ἡ θέσις τοῦ σώματος εἶναι λίαν ἐπιτυχῆς καὶ τὸ πρόσωπον καὶ τὰ χεῖλη πλήρη ἐκφράσεως. Ἀπέναντι δ' αὐτοῦ, ἐν τῷ μέσῳ τῆς αἰθούσης, εὐρίσκειται ἐν τῶν σπανιωτέρων ἀγαλμάτων τῆς συλλογῆς, παριστῶν ἀθλητὴν, σπογγίζοντα τὸν ἰδρωτὰ τῶν μελῶν του· τὰ πάντα μαρτυροῦσιν ἑλληνικὴν ἐργασίαν ἐποχῆς ἀκμαζούσης περὶ τὴν γλυπτικὴν.

Προχωροῦμεν πάντοτε· ἐνώπιόν μας εὐρίσκειται Ἀμαζὼν, ἔπειτα προτομή τοῦ Πτολεμαίου, υἱοῦ τοῦ Γάλβα, καὶ παρ' αὐτῷ κομψότατον ἄγαλμα τῆς Συμπαθείας. Κατόπιν ἔρχεται ἡ Δήμητρα, θεὰ τῆς ἀφθονίας, φιλόσοφος τις Ἕλλην καὶ Ἀφροδίτη ἀναδυομένη. ὑπὸ τοὺς πόδας μας ἀρχαῖον μωσαϊκόν, παριστῶν τὴν Ἀρετὴν, γονιμοποιούσαν τὴν Φύσιν, ἐκπροσωπεῖται διὰ τῆς Ἐφεσίου Ἀρτέμιδος. Πλησίον

Πίου τοῦ Ζ', ἔργου τοῦ Κανόβα, ὑπάρχει ὡραῖον ἀνάγλυφον, περικτυπὸν τὸν πόλεμον τῶν Κενταύρων μετὰ τῶν Λαπιθῶν εἰς τοὺς γάμους τοῦ Πυριθίου. Τὸ τμήμα τοῦτο τῆς αἰθούσης τελευτᾷ μετὰ τὰ ἀγάλματα τῆς Παλλάδος, τοῦ Ἀπόλλωνος, τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τῆς Ἐλπίδος.

Ἄλλ' ἵνα μὴ μακρηγορήσω ἐπ' ἀπειρον ἐξακολουθῶν τὴν περιγραφὴν πάντων τῶν ἀγαλμάτων, σπεύδω νὰ φθάσω εἰς τὸ τέρμα τῆς αἰθούσης, ὅπου εὐρίσκονται τὰ ἀριστουργήματα τῶν ἀγαλμάτων τοῦ Βατικανοῦ, παραλείπων ἐντελῶς ἑκατοντάδας ἄλλων, μέγα παρεχόντων τὸ διαφέρον. Ἄλλὰ δὲν δύναμαι νὰ παραλείψω καὶ τὸ θαυμάσιον ἄγαλμα τοῦ Ἡρακλέους ἀναπαυομένου, ἔργον τοῦ Ἀθηναίου Ἀπολλωνίου, υἱοῦ τοῦ Νέστορος, οὔτε τὸ τοῦ Μελεάγρου, ἐκχλωσθέντος ἀπὸ τὸν Ἑσλίαν λόφον.

Τὸ πρὸ ἡμῶν πρῶτον δωμάτιον περιέχει δύο πυγμαίχους τελειότητος ἐργασίας, ἔργον τοῦ Κανόβα. Τὸ παρακείμενον ἀνάγλυφον παριστᾷ τὸν Βάκχον, ἀνευρόντα ἐν Νάξῳ τὴν Ἀριάδην καὶ ἕτερος σαρκοφάγος παριστᾷ ἐν ἀναγλύφῳ τὸν Ἀχιλλέα, ὑποστηρίζοντα τὴν Πενθεσίλειαν, βασίλισσιν τῶν Ἀμαζόνων, ἣν ἐπλήγωσε καιρίως. Πορρῶτέρῳ ἴσταται τὸ περίφημον ἄγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ *Belvedere* καὶ ἀνάγλυφον τοῦ Ἀχιλλέως ἐν τῇ μάχῃ, καθ' ἣν ἐφρονεύθη ἡ Πενθεσίλεια. Μέγας δὲ σαρκοφάγος ἐξεκονίζει ἐν ἀναγλύφῳ τὰς Νηρηίδας, φερούσας εἰς τὸν Ἀχιλλέα τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους κατασκευασθέντα ὄπλα.

Φθάνομεν ἤδη εἰς τὸ διάστημα σύμπλεγμα τοῦ Λαοκόοντος, τὸ ἀριστούργημα τοῦτο τῆς γλυπτικῆς· ὁ ἱερεὺς οὗτος τοῦ Ποσειδῶνος παρίσταται καθ' ἣν στιγμὴν μέλλει νὰ ἐκπνεύσῃ μετὰ τῶν δύο υἱῶν τοῦ ὑπὸ τὴν φρικτὴν θλίψιν δύο ὄψεων, τοὺς ὁποίους ἡ Ἀθηνᾶ, ἣν εἶχε παροργίσει, ἐπεμύσε κατ' αὐτοῦ. Κατὰ τὸν Πλίνιον, γλύπτει τοῦ ἀριστουργήματος τούτου ὑπῆρξαν οἱ ἐκ Ρόδου Ἀγήσανδρος, Πολύδωρος καὶ Ἀθηνόδωρος, καὶ φαίνεται ὅτι ἴστατο εἰς τὸ παλάτιον τοῦ Τίτου, εἰς τοῦ ὁποίου τὰ εἰρήπια ἀνεκαλύφθη τὸ 1506 ἔτος. Ὁ Πλίνιος ἐφρῶναι ὅτι συνέκειτο ἐξ ἑνὸς μόνου τμήματος μαρμάρου· ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἀνεκάλυψεν ὅτι συνίσταται ἐκ τριῶν.

Εἰς τὸ πλησίον δωμάτιον εἰσῆλθομεν ὅπως θαυμάσωμεν τὴν ἀπαράμιλλον ὡραιότητα τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ *Belvedere*, θεωρουμένου ὡς τὸ ἐντελέστερον προῖον τῆς γλυπτικῆς τῶν ἀρχαίων, διότι καὶ ἡ στάσις τοῦ σώματος εἶναι ὡραιότητα καὶ ἡ ἐκφρασις τοῦ προσώπου ἀνωτέρα πάσης περιγραφῆς. Τὸ ἀριστούργημα τοῦτο τῆς ἑλληνικῆς τέχνης ἀνεκαλύφθη περὶ τὸ Ἄκτιον τὸν 1ῆ αἰῶνα, καὶ ὁ Πάπας Ἰούλιος ὁ Β' τὸ ἔθεσεν ὅπου σήμερον ἴσταται.

Ἄς διέλθωμεν ἐν σιωπῇ ἐτι δέκα ἢ εἴκοσιν αἰθούσας πλήρεις ἀγαλμάτων, διότι ἂν ἀναφέρωμεν τι περὶ μιᾶς ἐξ αὐτῶν, ἀδικοῦμεν τὰς ἄλλας, ἀξιούσας τὴν αὐτὴν προσοχὴν, καὶ ἄς μεταβῶμεν εἰς τὸν ἀνώτερον ὄροφον· ἐγκαταλείποντες δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰ ἀγάλματα, ἄς εἰσέλθωμεν εἰς τὰ λεγόμενα δώματα τοῦ Ραφαήλ, ὧν οἱ τοῖχοι καὶ ἡ ὀροφή εἰσιν ἐξωγραφημένα *al fresco* ὑπ' αὐτοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ θεωροῦνται δικαίως ἐκ τῶν πολυτιμοτέρων κειμηλίων τοῦ Βατικανοῦ.

Μέγα μέρος τῶν δωματίων εἶχε ζωγραφηθῆ ὑπ' ἄλλων ζωγράφων, ὅτε ὁ Πάπας Ἰούλιος ὁ Β' προσεκάλεσεν ἐκ Φλωρεντίας τὸν Ραφαήλ καὶ ἀνέθηκεν αὐτῷ νὰ ζωγραφῆσῃ τὴν περὶ τῆς ἀγίας Μεταλήψεως ἔριδα. Τὸ ἔργον τοῦ Ραφαήλ τόσον τὸν ἐξέπληξε καὶ τὸν νύχαιστησεν, ὥστε ἔπαυσε τὴν ἐργασίαν ὅλων τῶν ἄλλων, καὶ παρήγγειλεν εἰς τὸν Ραφαήλ νὰ ζωγραφῆσῃ μόνος τὰς αἰθούσας, αἱ ὁποῖαι εἶναι τέσσαρες τὸν ἀριθμὸν.

Ἡ πρώτη ἐξ αὐτῶν ὀνομάζεται τοῦ Κωνσταντίνου· ταύτην εἶχεν ἀρχίσει νὰ ζωγραφῆ ὁ Ραφαήλ, σχεδιογραφῆσας αὐτὴν πρῶτον ἐντελῶς, ὅτε ὁ θάνατος τὸν ἀφήρησε, πρὶν ἢ προφθάσῃ νὰ τελειώσῃ, εἰμὴ μόνον τὰς ἐν ταῖς δύο γωνίαις εἰκόνας τῆς Ἐπιεικείας καὶ Δικαιοσύνης. Ὁ ἄξιος τοῦ Ραφαήλ μαθητῆς Ἰούλιος Ρωμάνος, ἐτελείωσε τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου μετὰ τσαύτης ἐπιτυχίας, ὥστε θεωρεῖται ἐκ τῶν πρώτων ὡραϊσμάτων τοῦ Βατικανοῦ.

Ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς τῆς αἰθούσης παρίσταται ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, καθ' ἣν στιγμὴν παροτρύνων τὸν στρατὸν κατὰ τοῦ Μαξεντίου, εἶδεν ἐν τῷ στερεώματι τὸν Σταυρὸν καὶ τὰς λέξεις *EN TOYTONI NIKA*. Ἐπὶ τῆς ἀπέναντι πλευρᾶς φαίνεται ὁ Κωνσταντῖνος νικῶν τὸν Μαξέντιον κατὰ τὴν προκειμένην μάχην.

Ἐπὶ τῆς τρίτης πλευρᾶς ὁ Κωνσταντῖνος δέχεται τὸ ἅγιον βάπτισμα ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Πάπα Σιλβέστρου.

Τέλος ἐπὶ τῆς τετάρτης πλευρᾶς φαίνεται ἡ ὑπὸ Κωνσταντίνου ἀνάθεσις τῆς Ρώμης εἰς τὸν Ἅγ. Σιλβέστρον, ἐνῶ ἡ ὀροφή καὶ τὰ εἰς τὰς γωνίας κενὰ διαστήματα εἰσιν λαμπρῶς ἐξωγραφημένα ὑπὸ τοῦ Ἰουλίου Ρωμάνου καὶ Θωμᾶ Λωρῆτη, παριστάνοντα τὴν ἀνύψωσιν τῆς πίστεως.

Ἡ μετὰ ταῦτα αἰθουσα ὀνομάζεται ἡ τοῦ Ἡλιοδώρου, καὶ ἐξωγραφηθῆ ἐπὶ σχεδιογραφημάτων τοῦ Ραφαήλ, ὑπ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἰουλίου Ρωμάνου, ἐν μέρει δὲ ὑπὸ τοῦ Κρεμόνου, μαθητοῦ τοῦ Κορεγίου.

Ἐπὶ τοῦ πρώτου μετώπου παρίσταται ὁ Ἡλιοδώρος, διοικητῆς ἐπὶ Σελεύκου τοῦ Φιλοπάτορος, βασιλέως τῆς Συρίας, ὅστις 176 ἔτη πρὸ Χριστοῦ ἐστά-

λη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τούτου ὅπως λαφυραγωγῆσθαι τὸν ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἐνῶ δὲ ἠτοιμάζετο νὰ πράξῃ τὴν ἱεροσυλίαν ταύτην, ὁ θεὸς ἀπέστειλεν ἰσχυρῶς μετὰ δύο ἀγγέλων, ὠπλισμένων μὲ μάστιγας, οἵτινες μαστιγώσαντες ἐξέβαλον αὐτὸν τοῦ ναοῦ.

Ἐπὶ τοῦ ἀπέναντι μετώπου παρίσταται ὁ Πάπας Λέων, πορευόμενος πρὸς Ἄττιλαν, βασίλειαν τῶν Οὐννων, ὅστις ἤρχετο νὰ ληστεύσῃ τὴν Ῥώμην· καταληφθεὶς δὲ ὑπὸ πανικοῦ φόβου ὅτε εἶδεν εἰς τὸν αἰθέρα τοὺς ἀποστόλους Πέτρον καὶ Παῦλον σείοντας ῥομφαίας, ἐτράπη εἰς φυγὴν.

Ἐπὶ τῆς τρίτης πλευρᾶς παρίσταται τὸ ἐν Βολσένη γενόμενον θαῦμα. Ἰσραὺς τις ἀμφιδάλλων περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν Εὐχαριστίαν, εἶδεν αἶμα ἀναβλύζον καὶ πληροῦν τὸ ἅγιον Ποτήριον.

Ἐπὶ τῆς τετάρτης πλευρᾶς φαίνεται ὁ ἅγιος Πέτρος ἐν τῇ φυλακῇ, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ ἄγγελος τὸν ἀπαλλάττει τῶν ἀλύσειών του καὶ τὸν ὀδηγεῖ ἐκτὸς τῆς εἰρκτῆς. Ἡ εἰκὼν αὕτη εἶναι ἐκ τῶν λαμπροτέρων ἀριστουργημάτων τοῦ Ῥαφαήλ, παριστάουσα ταῦτοχρόνως τέσσαρα διάφορα ἀποτελέσματα τοῦ φωτός, ἦτοι τὸ τοῦ ἀγγέλου ἐν τῇ φυλακῇ, τὸ τοῦ ἰδίου ἀγγέλου ἐκτὸς τῆς φυλακῆς, τὸ τῆς σελήνης καὶ τέλος τὸ φῶς λαμπάδος εἰς χεῖρας στρατιωτῶν. Ἡ ὁροφὴ τῆς αἰθούσης εἶναι ἐπίσης ἔργον τοῦ Ῥαφαήλ. Ἀλλ' ἄς μεταβῶμεν εἰς τὴν παρακειμένην αἰθουσαν, ὀνομαζομένην « τοῦ σχολείου τῶν Ἀθηνῶν ».

Δ. Ν. ΜΠΟΤΑΣΗΣ.

(Ἐπιτελεῖται συνέχεια.)

ΗΡΑΚΛΗΣ.

Σκηναὶ τοῦ ἐν Γεωργίᾳ βίου.

(Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ.)

(Συνέχεια καὶ τέλος. Ἰδὲ φυλλ. 327.)

— Ἐ! Μιχαήλ, ὁ ἥλιος πρὸ πολλοῦ περιπατεῖ ἐπάνω!

— Σὺ εἶσαι; ἀπεκρίθη ὁ ἄλλος ἀνοίγων τὴν θύραν· τί με θέλεις τόσο πρῶτ;

— Ἐλθσάμενος τὸ χθεσινόν μας στοίχημα;

— Ὁχι, ἀπεκρίθη ὁ Μιχαήλ τρίβων τοὺς ὀφθαλμούς του.

Ἐἰσῆλθον δὲ καὶ οἱ δύο εἰς τὴν καλύβην. Ἐκεῖ, παρόντος τοῦ ἀντιπάλου του ὁ Νικόλαος κατεβρόχθισε δώδεκα σφιγκτὰ ὠά, καὶ μετὰ ταῦτα, ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ὀνείρου, ἠκολούθησε τὴν συμβουλήν τῆς γυναίκος του, ἔδραμεν εἰς τὴν πόλιν, ἀνέβη τὰ στενὸν μονοπάτιον τὸ φέρον εἰς τὴν ἐκκλησίαν

τοῦ Ἁγίου Δαβίδ, τὸ ὅποιον διὰ τὴν τραχύτητα του ὁμοιάζει τὴν ὁδὸν τοῦ παραδείσου, καὶ ἤναψε κηρία ἔμπροσθεν τῶν εἰκόνων τῶν ἁγίων καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς τοῦ διαβόλου· διότι, δὲν ὑπάρχει ἐκκλησία ἐν Γεωργίᾳ μὴ περιέχουσα ζωγραφημένην τὴν κόλασιν. Ἐρώτησε Γεωργιανὸν διατί γονατίζει καὶ παρακαλεῖ ἐνώπιον τοῦ διαβόλου, καὶ θὰ σὲ ἀποκριθῇ· « Δὲν γνωρίζεις τις ἀπὸ ποῖον θὰ λάβῃ ἀνάγκην. » Ὁ Νικόλαος, ἀφ' οὗ ἠσπάσθη ὅλα τὰ ἅγια λείψανα, ἐφίλησε καὶ τὸ πέτρινον κατώφλιον τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀνεχώρησε τὴν καρδίαν ἔχων ἐλαφρὰν ὡς ἂν εἶχε βαδαιωθῆ διὰ τὴν θεῖαν προστασίαν.

Ὁ Ἡρακλῆς ἀγνοῶν τὸ στοίχημα τοῦ πατρὸς του, τὸ ὅποιον εἶχε ὑποσχεθῆ ἐπισήμως νὰ τηρήσῃ, ἔδραμεν, ἐνῶ ὁ Νικόλαος προσήρχετο, νὰ ἴδῃ τὴν Μάρθαν τὴν ὠραίαν του ἀρραβωνιστικὴν. Ἐὰν ὁ ἔρως εἰς τὴν Ἀνατολήν δὲν ἔχη τὴν εὐρωπαϊκὴν σφοδρότητα, δὲν γνωρίζει ὅμως οὔτε τὸν φόβον οὔτε τὴν ψευδοσεμνότητα. Οἱ δύο μνηστῆρες, ὡς ἠλικιωθέντες ὁμοῦ, συνεδέοντο μετὰ τῶν διὰ τῆς ἐμπιστοσύνης καὶ τῆς ἐλπίδος· ἡ Μάρθα ἐγνώριζεν ὅτι ὁ Ἡρακλῆς θὰ ἐγένετο κύριός της καὶ ἦτο εὐτυχῆς, διότι δὲν θὰ ἔμενε κόρη, ἀλλὰ θὰ ἐνυμφεῖτο ὠραῖον νέον. Ποσάκις τῇ εἶχε προσφέρει ὀπωρικά, βραχιόνια καὶ καντημένα σανδάλια!

Πάντοτε δὲ ἐδέχετο τὰ δῶρα ταῦτα μὲ παιδικὴν χαρὰν, διότι αἱ Γεωργιαναὶ ἔχουσι μεγάλην φιλαρέσκειαν· οὔσαι μάταιαι ἀγαπῶσιν ὅ,τι τὰς στολίζει, καὶ τὸ καλῆτερον δῶρον εἶναι κάτοπτρον, ἐνώπιον τοῦ ὁποῖου θὰ διήρχοντο εὐχαρίστως ὅλην τὴν ζωὴν των. Ἡ Μάρθα ἦτο γνωστὴ διὰ τὴν χάριν της, καὶ πολλοὶ Γεωργιανοὶ ἐζήλευον τὴν τύχην τοῦ εὐτυχοῦς Ἡρακλέους. Ὅτε ὁ Μιχαήλ τοὺς ἀπῆντα συνομιλοῦντας ὑπὸ τὰ δένδρα τοῦ κήπου, προσεποιεῖτο ὅτι δὲν τοὺς ἐβλέπε καὶ ἀνεχώρει. Τί πειράζει νὰ συνομιλῶσιν; ἔλεγε καθ' ἑαυτὸν ὁ πατήρ. Δὲν εἶναι ἀρραβωνισμένοι; Δὲν ἀντήλλαξαν ἔμπροσθεν τοῦ Χριστοῦ τὸν δακτύλιον τοῦ ἀρραβωνίου; Διὸ καὶ οἱ δύο ἀπελάμβανον ἐλευθέρως ἀδελφικὴν εὐτυχίαν, μὴ συλλογιζόμενοι ὅτι οὐδὲν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον εἶναι σταθερὸν, καὶ ὅτι ἴσως ἡ δυστυχία ἤνοιξεν ἤδη ἐπάνω των τὰ κατὰμαυρα πτερὰ της.

Ἡ σύζυγος τοῦ Νικολάου ἐφόλαττε πάντοτε εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς τὰ θλιβερὰ προκισθήματα της· ἀλλ' ὁ υἱὸς οὐδέποτε συνενικήθη διὰ τὸ ἀνόητον πατρικὸν στοίχημα· ἀπ' ἐναντίας, αἱ δύο οἰκογένειαι ἔζων ἐν εἰρήνῃ· οἱ ἄνδρες ἐκαλλιέργουν τὰ μικρὰ των ὑποστατικά καὶ αἱ γυναῖκες ἐφρόντιζον περὶ τῶν οἰκιακῶν. Ὁ δὲ Νικόλαος, πιστὸς εἰς τὸν ὄρκον του ἔπρωγεν ἐκάστην πρῶταν ἐνώπιον τοῦ γείτονός του, τὰ σφιγκτὰ ὠά. Αἱ ἡμέραι παρήρχοντο, μετὰ ταῦτα οἱ μῆνες καὶ ἐπὶ τέλους ἐφθασα τὸ φθι-